

İqlim dəyişikliyi gender uçurumu yaradır, dünyaya təhdid – Azərbaycan reallıqları...

Tahir Tağıyev

İqlim dəyişikliyi ilə mübarizə üçün böyük, cəsarətli və sürətli fəaliyyət heç vaxt indiki qədər zəruri olmayıb. Ancaq bunun üçün dəyişikliklər beynəlxalq ictimaiyyətin bütün üzvləri tərəfindən nəzərə alınmalıdır. Effektiv nəticə üçün iqlim fəaliyyəti ədalətli olmalıdır və ədalətli olmaq üçün də iqlim fəaliyyətinə qadınlar da daxil olmalıdır.

Xatırladaq ki, bu məsələ Azərbaycanın ev sahibliyi etdiyi BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasında (COP29) da xüsusi diqqət mərkəzində yer almışdı.

Gender bərabərliyi iqlim böhranına qarşı səmərəli mübarizə üçün mühüm şərtidir

COP29-da aparılan müzakirələr bir daha təsdiq etdi ki, qlobal istiləşmənin yaratdığı təhlükələr mövcud ayrı-seçkiliyi gücləndirir və həssas qruplara, xüsusən də qadınlara qeyri-mütənasib şəkildə təsir edir. Bu, gender fərqi indi həmişəkindən daha aktualdır. Dünya İqtisadi Forumunun “Qlobal Gender Fərqi Hesabatı 2021” adlı sənədi göstərir ki, COVID-19 pandemiyasının qadınlara kişilərə nisbətən daha çox təsir edib. Bu, həm də gender uçurumunu aradan qaldırmaq üçün mübarizəni 36 il geriye qoyduğunu göstərir.

Eyni hal iqlim dəyişmələri fonunda da özünü göstərir. Bu səbəbdən iqlim dəyişikliyinə qarşı gender bərabərliyinin yaratdığı gender uçurumunun həlli dünya üçün prioritet olmalıdır. COP29-un əsas məqsədlərindən biri də məhz bu idi. Araşdırmalar göstərir ki, iqlim dəyişmələrinə qarşı səmərəli mübarizə aparmaq üçün gender bərabərliyi mütləq qorunmalıdır. Məsələ burasındadır ki, zərif cins iqlim dəyişikliyindən qeyri-mütənasib şəkildə təsirlənir. Xüsusən qadınlar öz dolanışıqları üçün yerli təbii ehtiyatlara əsaslanan dünya yoxsullarının əksəriyyətini təşkil edirlər. Bu, xüsusilə kənd yerlərində özünü qabarıq büruzə verir, burada qadınlar və qızlar ailələrini yemək, su və odunla təmin etmək üçün məsuliyyət daşıyırlar. Quraqlıq və qeyri-müntəzəm yağışlar zamanı kənd qadınları daha uzun saatlar işləyir, daha uzun məsafələr qət edir və ailələrini gəlir və resurslarla təmin etmək üçün daha çox vaxt sərf edirlər. İqlim dəyişikliyi mövcud münafişələri, bərabərsizlikləri və zəiflikləri daha da gücləndirdiyinə görə, onlar gender əsaslı zorakılıq riski ilə üzləşə bilərlər. Ekstremal hava hadisələri baş verdikdə, qadınların və uşaqların ölmə ehtimalı kişilərə nisbətən 14 dəfə çox olur, buna əsasən məlumat əldə etmək, hərəkətililik, qərar qəbul etmə imkanları və resursların məhdud olması səbəb olur. İqlim dəyişikliyi səbəbindən köçkün düşən hər 5 nəfərdən 4-nün qadın və qızlar olduğu təxmin edilir. Bundan əlavə, böyük təbii fəlakətlər cinsi və reproduktiv sağlamlıq da daxil olmaqla əsas xidmətləri poza bilər, qadın və qızlara mənfi təsirləri gücləndirə bilər. Dünyada qida istehsalında çalışanların da yarısını qadınlar təşkil edir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə ərzaq məhsullarının 80 faizini onlar istehsal edirlər. Bu səbəbdən qadınlar ətraf mühitin qorunmasında ön sıralarda olmalıdırlar. Bununla belə, qadınların torpaq hüququ və kreditdən tutmuş təhsil və texnologiyaya qədər bir sıra resurslara çıxışı daha azdır. Əgər qadınların kişilərlə eyni məhsuldar resurslara çıxışı olsaydı, təsərrüfat məhsuldarlığı 20-30 faiz artaraq əlavə 100-150 milyon insanı qidalandıra bilərdi. Bu, iqlim dəyişikliyinə qarşı əsas drayveri olan kənd təsərrüfatı sahələrini genişləndirmək üçün ağacların kəsilməsi ehtiyacını azaldardı. Xatırladaq ki, qlobal meşə itkisinin yarıdan çoxu meşələrin əkin sahəsinə çevrilməsi ilə bağlıdır.

Qadınlar iqtisadiyyatın bütün sektorlarında dəyişikliklərin təkəvvericisi ola bilərlər

Araşdırmalar onu da üzə çıxarı ki, qadınlar kişilərdən ən azı iki yarım dəfə çox ödənişsiz ev işləri görürlər. İqlim fəlakətləri - daşqınlar, meşə yangınları, quraqlıqlar və qasırğalar - bu, qadınların üzərinə əlavə yüklər qoyur. Qadınlar adətən evin və ailənin qayğısına qalmaq üçün əsas məsuliyyət daşıdıqlarından ox vaxt fəlakətlərə ilk reaksiya verən, uşaqları, qocaları, əlilləri və digərlərini xilas etdiklərindən yerli hakimiyyət orqanlarını və fəvqəladə hallara müdaxilə edənləri ilk məlumatlandıran da onlardır.

Fəlakətdən sonra qadınlar adətən xəstələrə və yaralıları qulluq etmək, onların ailələrini dəstəkləmək üçün məsuliyyət daşıyırlar. Bununla belə, qadınlar təbii fəlakətlərdən qeyri-mütənasib şəkildə təsirlənsələr və bərpa səylərinə rəhbərlik etsələr də, onlar əsasən fəlakət riskinin azaldılması və davamlılığına yönəlmiş siyasət, strategiya və proqramların hazırlanmasından kənar qalırlar. Qadınların qərarların qəbul edilməsində fəal iştirakının təmin edilməsi bərpa və yenidənqurma səyləri üçün çox vacibdir. Qadınların fəlakətlərə hazırlıq və bərpa işlərində potensial, bilik və bacarıqlarından tam istifadə etmək fəlakət risklərini müəyyən etməyə və ailələrin təhlükəsizliyini gücləndirməyə kömək edə bilər. Varlı cəmiyyətlərdə istehlakçılarının satınalma qərarlarının 70-80 faizi daha “yaşıl həyat tərzi”nə keçidə rəhbərlik edən qadınlar tərəfindən verilir. Qadınların tullantıları təkrar emal etmək, onları minimuma endirmək, üzvi

qida və eko-etiketli məhsullar almaq, ev təsərrüfatında su və enerjiyə qənaət etmək ehtimalı daha çoxdur. İstehlakçı davranışının və münasibətlərinin dəyişdirilməsinə rəhbərlik etməklə, qadınlar iqtisadiyyatın bütün sektorlarında dəyişikliklərin təkanvericisi ola bilərlər. Siyasi sahədə araşdırmalar qadın liderliyi ilə iqlim fəaliyyəti arasında aydın əlaqə olduğunu göstərir. Məsələn, araşdırmalar göstərdi ki, parlamentdə qadınların nisbəti daha çox olan ölkələr beynəlxalq ekoloji müqavilələri ratifikasiya etmək, qorunan torpaq sahələri yaratmaq və daha güclü iqlim siyasəti həyata keçirmək ehtimalı daha yüksəkdir. Biznesdə gender müxtəlifliyinə malik olan şirkətlər digərlərindən daha yaxşı ətraf mühit hesabatları və iqlim liderliyi təqdim etməyə və bərpa olunan elektrik enerjisi istehsalına, enerji səmərəliliyinə daha çox sərmayə qoymağa meyllidirlər. Qadınlar iqlim böhranının ön cəbhələrində olduqları halda global istiləşmənin səbəblərini azaltmaq və onun yer üzündəki təsirlərinə uyğunlaşma yollarını tapmaqda kömək etmək ehtimalı artır. Gender bərabərliyi şəxsiyyətin digər aspektləri ilə birlikdə bütün dünyada insanların həyatını, imkanlarını və təcrübələrini formalaşdırır. Bu da iqlim böhranına qarşı həssaslığa təsir göstərir. Qadınlar bərpa olunan enerji sektoruna da artan töhfə verirlər: onlar hazırda günəş enerjisi sektorunda çalışan işçilərin 40%-ni təşkil edir ki, bu da neft-qaz sektorundan (22%) xeyli çoxdur.